

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

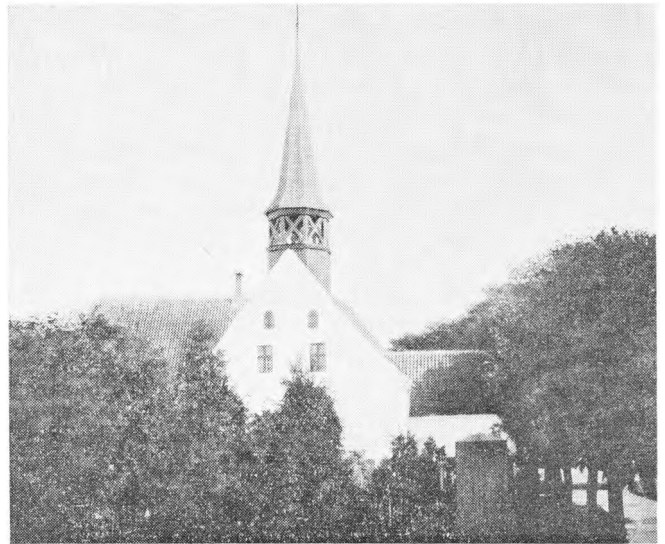
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lidt om Julens Historie

Juleskik paa Ærø

Af Overarkivar, dr. phil. E. Kroman

Marstal Kirke i sin gamle Skikkelse

Julen er Aarets største Højtid. Paa ingen Tid er den religiøse Stemning stærkere. Man fylder Kirkerne for paany at lytte til den gamle Fortælling, den skønneste, der nogensinde er fortalt, om Verdens Frelser, der fødtes Julenat i Stalden i Betlehem. Julen falder sammen med Naturens store Vidunder, da Lyset besejrer Mørket. Dagen vokser, og Natten tager af. Det er da ogsaa dette, der har været bestemmende for, at den kristne Verden fejrer Julen ved Vintersolhverv. Johannes Døber havde sagt: Dig bør det at vokse, men mig at forringes. Ligesom Jesu Fødsel blev fejret paa Aarets korteste Dag, da Dagen tager til, blev Johannes Døbers Dag, St. Hansdag, lagt ved Sommersolhverv, da Dagen begynder at aftage. Julen har da symbolsk Betydning, og naar den fejres 25. Dec., siger det intet om, paa hvilken Dag Jesus i Virkeligheden er født, hvad der er ganske ukendt. De kristne fejrer i Julefesten ikke en Dato, men den Kendsgerning, som ikke er bunden til en Dag, at Christus er kommet til Verden. Det er derfor uden Grund, at visse Sekter har taget Anstød af, at Jesu Fødsel fejres paa den Dag.

I de første 300 Aar blev Jesu Fødsel ikke fejret af den kristne Menighed. Paasken var da Aarets største Fest, Mindefesten for Jesu Død og Opstandelse, som i øvrigt heller ikke er knyttet til Aarsdagen, men er bestemt efter Maanens Faser efter tilsvarende Regler som hos Jøderne. Derimod fejrede man i det gamle Rom 25. Dec. som Festen for den ubesejrede Solgud, og ogsaa den persiske Mithrasdyrkelse, der havde vundet mange Tilhængere, havde sin Lysfest den 25. December, da Solen vendte. Nu maatte det for de Kristne være nærliggende at holde deres egen Lysfest som Fest for Jesu Fødsel, for Jesusbarnet, der af Simeon var hilset som det Lys, der skulde være et Lys for Folkene. Jeg er Verdens Lys, havde Jesus selv sagt (Johs. 8, 12; jf. ogsaa Johs. 1, 4-5). Med Christendommens Sejr i Romeriget under Kejser Konstantin havde Christus, den sande Lysgud, besejret den ubesejrede Solgud. Det var naturligt, at Kirken overtog den gamle Festdag og gav den et kristeligt Indhold. Vi fejrer den 25. December, sagde Augustin, ikke som Hedningerne paa Grund af Solens Fødsel, men paa Grund af hans Fødsel, som har skabt Solen. Skikken at fejre

Jesu Fødsel 25. December er først bevidnet i Rom i Aaret 336. Fra Rom bredte Højtideligholdelsen af 25. Dec. sig over hele den kristne Verden, og med Kristendommen naaede den ogsaa Norden. Her betegnedes ifølge Snorre Jul en Fest, der fejredes Midvinternat 12. Januar, men Navnet overgik nu til den nye kristne Jul.

Der er tidligt til Julen og Dagene omkring Jul blevet knyttet Skikke og Sædvaner, forskellige efter Tid og Sted. Tidligt begyndte man saaledes at opstille Julekrybber i Kirkerne. Skikken var opstaaet i Palæstina, hvor en Grotte i Betlehem ansaas som det Sted, hvor Jesus var født. Over den byggede Kejseriinde Helena den store Fødselskirke. Fra Palæstina naaede Skikken til Rom, hvorfra den bredte sig over hele Christenheden, og den er stadig en vigtig Del af Juleudmykningen i de katolske Kirker. I de protestantiske Kirker blev Julekrybber afskaffet med Reformationen, men i den nyeste Tid har den smukke Skik fundet Indpas i mange private Hjem.

Gaver, som ikke mindst for Børnene ufravigelig hører sammen med Julen, kendtes oprindeligt ikke i Forbindelse med Julefesten. Derimod var Gaver tidligt knyttet til en anden Fest i Tiden op mod Jul, St. Nikolausdagen den 6. December. Man ved kun lidt om St. Nikolaus udover, at han var Biskop i Myra i Lilleasien i 4. Aarhundrede og kendt for sine Velgerninger. Hans Berømmelse voksede navnlig, efter at hans Ben i 1087 var overført fra Myra til den syditalienske By Bari, der blev et berømt Valfartssted, som bl. a. besøgte af Erik Ejegod og af den hellige Birgitte. Dyrkelsen af ham bredte sig stærkt, og han blev en af de mest populære Helgener. Han blev Patron for mange Erhverv. I Klosterskolerne blev han som Skolepatron den belønnende og straffende Helgen. Derfra bredte Forestillingen sig om St. Nicolaus som den, der bringer Gaver til Børnene. Ved Reformationen afskaffedes Helgendyrkelsen, og Forbindelsen mellem den 6. Dec. og Gaveuddelingen ophørte efterhaanden. Alt godt kommer fra Christus selv og ikke fra en Helgen. Derfor overførtes Gaverne til Julen. Nogle Steder levede St. Nicolaus (= St. Claus) videre som Julemand, andre Steder var det Jesusbarnet selv, der bragte Gaverne. Det var bl. a. Tilfældet paa Ærø.

Det var tidligere ikke som nu Juleaften, der var Festens Højdepunkt, men derimod Julemorgen. Man erindrer Grundtvigs

Mens som Barn paa Landet jeg var hjemme,
Julemorgen var mit Himmerig,
den du meldte mig med Englestemme,
kimed klart den store Glæde ind.

Selv om Grundtvig, der var født i Udby i Sydsjælland 1783, mere tænker paa Klokkernes festlige Kimen Julemorgen, som bebuder Højtiden, end paa noget andet, viser det dog, at det var Juledags Morgen, der dengang var det centrale.

Juleaften var kun Indledningen til Julen, men det var dog Aarets største Festaften, og som saadan fejredes den ved særlige Festretter, forskellige efter de forskellige Egnes Sædvane, ikke altid lige fornemme efter Nutidsbegreber. I Ærøskøbing var den gamle Festret baade Juleaften og Nytaarsaften Klipfisk med Muskatsovs. Derimod var i Marstal (og ogsaa oprindelig paa Landet) „Langkaal“ (Hvidkaal og Grønkaal hakket sammen) med Kartoffler og saltet Flæsk Festretten over alle Festretter, der kun spistes Juleaften og Nytaarsaften. Efter Meddelelse af Dyrlægge M. Knudsen, Bregninge, hed Retten paa Vestærø „Hakkenkaal“. Hele Juletiden var Æbleskiver (med Sveske), brune Kager og Pebernødder Lækkerier, der ikke blev sparet paa. Langkaal som Juleret maa som meget andet paa Ærø skyldes Paavirkning fra Sønderjylland – det var i 1890erne kun o. 30 Aar siden den aarhundredlange Forbindelse var blevet afbrudt. I Sønderjylland spistes almindeligt Juleaften Langkaal med røget Grisehoved.

Højdepunktet i Julen var som sagt Julemorgen. Inden Børnene gik i Seng, havde de ved Sengen anbragt en Tallerken, som de om Morgen fandt fyldt med Lækkerier: Pebernødder, Rosiner, „Brøssukker“ (Brystsukker, σ : Bolsjer) m. m. Det kaldtes af faa Kinke Jesus σ : Kindchen Jesus, Barn Jesus. Betydningen har man vel næppe været klar over. I Ærøboen, Julenummeret 1938, har forskellige Ærøboer fortalt om Skikken, som de huskede den fra deres Barndom. Den var øjensynlig lidt varieret i de forskellige Familier. Sophus Black fortæller fra Marstal, at de altid „Juledagsmorgen fik „Kinke Jesus Tallerken“, Julegaver, hvis Indhold var enkelt, men derfor ikke mindre skattet: en Klejne eller Fytken, Æbleskiver med Svesker, et Par Pebernødder, maaske et Æble og et Stykke brunt Sukker“. En Dame, der var opvokset i Ærøskøbing, fortæller om „Jule-tallerkenen“: „Naar vi var kommen i Seng Juleaften, ordnede Moder Spisestuen. Hun lagde sin pæneste Dug paa Bordet og stillede sine bedste Tallerkener frem, en til hvert Barn. Paa disse Tallerkener lagde hun Pebernødder, Klejner, brune Kager, et Par Æbleskiver (med Sveske), et Æble, lidt Rosiner og Mandler, Valnødder og nogle Stykker „Brøssukker“ – lige meget paa hver Tallerken uden Hensyn til Alder. Oven paa det hele laa en Honningskage med vort Monogram, lagt i Mandler. I Ærøskøbing var Navnet Kinke Jesus aabenbart gaaet i Glemme. Men at det var Jesusbarnet, der bragte Gaverne, huskede man dog nogle Steder. Strandkontrollør C. B. Christensen i Rungsted fortæller fra sin Barndom i Ærøskøbing: „Juleaften efter Spisningen gik vi tidlig i Seng, for dette Vidunder, hvad Jesusbarnet vilde bringe os paa Jule-tallerkenen Julemorgen, stod jo i vore Tanker. (Julemorgen). Jeg ligger og venter lidt, det varer ikke længe, saa kommer Mor op med en Tallerken, hvorpaa der stod et fint rødt tændt Lys i en lille fin Stage, desforuden var der et stort Gravenstenæble med en fin Sølv-2 Krone indsat i Siden, og saa bugnede Tallerkenen af alle mulige Julekager, ogsaa af brune Kager, ogsaa andre Ting

var der: Muffediser, Strømper o. s. v., og saa blev det lille Bord anbragt henne ved Siden af Sengen, og derpaa sattes Jule-tallerkenen med det brændende Lys“. Endelig fortæller „en nu 75aarig Dame fra Ærø“, at „Skikken med at sætte en Tallerken frem til „Kinke Jesus“ Julenat blev holdt i Hævd i hendes Barndom for 70 Aar siden, og Julemorgen var Tallerkenen fyldt med Pebernødder, Kager og lignende gode Sager“.

Som Navnet viser, maa Skikken stamme fra Tyskland. Den er da ogsaa kendt i Sønderjylland, hvorfra den maa være kommet til Ærø. Optegnelser fra 1930erne af Andreas Lorenzen i Dansk Folkemindesamling viser, at Skikken var kendt i flere Sogne i Angel under Navn af „Kinken“, Kinchen Jesus eller Kindlein Jesus. Saaledes fortælles fra Store Solt, at Børnene Juleaften satte en Tallerken i et Vindue, hvori „Kinken“ om Natten lagde Godter. Fra Tingvad fortælles, at man ved Børnesengetid satte en Spand Vand og lagde noget Hø ved Husdøren, det var Børnernes Arbejde. Det var til Jesus' Æsel, for at det kunde æde og drikke, naar Jesus var inde med Julegaver til Børnene, som paa et Bord havde sat hver sin Tallerken. Juledagsmorgen fandt de Julegodter, Æbler o. a. paa Tallerkenerne.

Skikken har utvivlsomt tidligere haft ret stor Udbredelse og gaar langt tilbage i Tiden. Et sjældent Fund i Stockholm viser, at Skikken her har været kendt saa langt tilbage som 1670erne. I et Formynderegnskab, der er Bilag til en Bopørgørelse, forekommer Poster vedr. Smaaudgifter paa Datoerne op til 6. Dec. og 24. Dec. som „barnelekor till Kindken Jesus“, „alla 3 Barnen till Kindken Jesus“, „ath barnen kiöp allehande småt till Kindken Jesus“. Som det fremgaar af Datoerne har man øjensynlig foruden til Julen ogsaa brugt at give Gaver til St. Nicolaus' Dag 6. Dec., men i begge Tilfælde har de været betegnet Kindken Jesus. Paa Gotland har Skikken været kendt i Begyndelsen af 19. Aarh. Julemorgen kunde Børnene, hvis de havde været artige i Løbet af Aaret, finde rare Ting i deres Sko, som Kindken Jes havde lagt der.

Kinke Jesus-Skikken med Jule-tallerkenen Juledags Morgen har, som det fremgaar, været brugt paa Ærø i visse Familier endnu hen imod Aarhundredskiftet. Naar den ophørte, skyldes det navnlig Juletræet, som gjorde Juleaften til Julens Højdepunkt.

Juletræet, som nu for de fleste er uløselig forbundet med Julen, er en forholdsvis ny Skik, ikke mindst for Ærøs Vedkommende. Skikken er først opstaaet i Elsas. Allerede i 15. Aarh. brugte man her at bringe Granris ind i Husene i Julen. Det blev snart Skik at rejse et Grantræ. Det er bevindet i Strassburg 1605 i en Borgers Optegnelser. Hertug Christian af Ærø, der opholdt sig i Strassburg omkr. 1600, har haft Lejlighed til at se Juletræer. Man lærte snart at pynte dem, og i Begyndelsen af 18. Aarhundrede hører man om, at de er smykket med Lys.

Juletræsskikken bredte sig langsomt fra Elsas, der indtil 30-Aars Krigen var tysk, over det øvrige Tyskland. I 18. Aarh. kendtes det i Rhinegnen og Sachsen. Det naaede i Begyndelsen af 19. Aarhundrede frem til Nordtyskland og Østrig for endelig i Løbet af Aarhundredet at blive kendt og brugt over hele den kristne Verden. I København var det kendt i Aarene omkring 1820 og bredte sig efterhaanden over hele Danmark. Paa Ærø, hvor der før Aarhundredskiftet næppe fandtes et Grantræ, har man ikke haft Lejlighed til at benytte Juletræer, før Gartnerne mod Slutningen af Aarhundredet begyndte at forhandle dem. I 1890erne var de dog i almindelig Brug i Byerne. I dette Aarhundrede er det fra 1920erne blevet Skik at opstille Juletræer med elektriske Lys paa Gaderne, en Skik, der skal stamme fra Amerika.